

СМИСЛОГЕНЕЗ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ КОНТРАСТНИХ ФЕНОМЕНІВ ПОДІЙНОГО НАВЧАННЯ

Белей Михайло Дмитрович,

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри загальної психології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

<https://orcid.org/0000-0003-2687-2408>

У статті аналізуються різноманітні підходи до розуміння сутності поняття смислу життя людини. Особливу увагу автор приділяє особливостям актуалізації смислових нарративів в контексті проблеми професійного становлення студентів закладів вищої освіти.

На відміну від етико-філософського трактування категорії смислу, автором зроблено спробу представити її психологічну сутність, яка є особливою, позаяк у ній закладено головну мету життя людини, втрата якої для багатьох означає справжню трагедію. Зокрема акцент робиться на регулятивному значенні цього поняття, яке властиве будь-якій розвинутій світоглядній системі і яке розкриває сутнісні характеристики важливих для неї моральних норм і цінностей та вказує на їх значимість для суб'єкта та його оточення.

В роботі наголошується на тому, що вивчення психологічних аспектів проблеми смислу життя особливо важливо для спеціалістів-педагогів і психологів. Однак, ні сучасні навчальні програми шкіл, ні наукові надбання в області методик викладання навчальних предметів не розглядають, не висвітлюють, а отже і не вчать молодих людей самостійно шукати і знаходити смисл власного життя, що фактично і є основним завданням освіти.

Особистісно-розвивальне (подійне) навчання (Бондаренко О. Ф.), діалогічне навчання (Карпенко З. С., Радчук Г. К.) повинно стати основою внутрішнього ініціювання особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, формування його ціннісно-смислової сфери. Віддаючи належне цим концептуальним підходам, автор пропонує своє методичне бачення у продукуванні нових смислів, яке ґрунтується на категорії «контрасту», що є однією з базових у структурній психології. Не інакше як за логікою контрасту дуже часто виникає своєрідний смисловий прорив, стрибок, інсайт, просвітлення, в результаті якого здійснюється переструктурування різноманітних суб'єктних цінностей та інших психологічних утворень особистості. Саме таке контрастне середовище, на нашу думку, є найбільш релевантним фактором смислогенезу. Причому, значимість ситуацій і цілей, які ставить перед собою суб'єкт, визначаються завдяки хронотопу «тут і тепер». Будь-яка віддалена перспектива, в цілому, значно знижує релевантність цілей.

Суттєвий поступ у розробленні даної проблематики, на думку автора, може бути досягнутий завдяки розумінню індивідуально-особистісної значущості різноманітних подій та їх контрастній репрезентації на дидактично-методичному рівні.

Ключові слова: *значення, рефлексія, образ «Я», смисл, смислогенез, ідеогенез, суб'єктність, подійне навчання.*

Beley Mykhailo. Meaning genesis of personality in the context of contract phenomena of event learning

The article analyzes various approaches to understanding the essence of the concept of the meaning of human life. The author pays special attention to the features of the actualization of semantic narratives in the context of the problem of professional development of students of higher education institutions.

In contrast to the ethical and philosophical interpretation of the category of meaning, the author makes an attempt to present its psychological essence, which is special, since it contains the main goal of human life, the loss of which for many means a real tragedy. In particular, the emphasis is placed on the regulatory meaning of this concept, which is inherent in any developed worldview system and which reveals the essential characteristics of moral norms and values important for it and indicates their significance for the subject and his environment.

The work emphasizes that the study of psychological aspects of the problem of the meaning of life is especially important for teachers and psychologists. However, neither modern school

curricula nor scientific achievements in the field of teaching methods of educational subjects consider, do not highlight, and therefore do not teach young people to independently search for and find the meaning of their own lives, which is actually the main task of education.

Personal-developmental (event) learning (Bondarenko O. F.), dialogical learning (Karpenko Z. S., Radchuk G. K.) should become the basis for the internal initiation of the personal and professional development of a future specialist, the formation of his value-semantic sphere. Paying tribute to these conceptual approaches, the author offers his methodological vision of the production of new meanings, which is based on the category of «contrast», which is one of the basic ones in structural psychology. It is not otherwise than according to the logic of contrast that a kind of semantic breakthrough, leap, insight, enlightenment very often occurs, as a result of which a restructuring of various subjective values and other psychological formations of the personality is carried out. It is such a contrasting environment, in our opinion, that is the most relevant factor in the genesis of meaning. Moreover, the significance of situations and goals that the subject sets for himself are determined by the chronotope «here and now». Any distant perspective, in general, significantly reduces the relevance of the goals. Significant progress in the development of this issue, in the author's opinion, can be achieved through understanding the individual and personal significance of various events and their contrasting representation at the didactic and methodological level.

Key words: *meaning, reflection, "I" image, meaning, meaning genesis, ideogenesis, subjectivity, event-based learning.*

Постановка проблеми. Згідно з одним із найбільш важливих методологічних принципів психодіагностики, в основу будь-якого психологічного виміру, що фіксує певне ставлення, налаштування, стан чи спрямованість індивіда має бути покладено здатність до розрізнення і адекватної диференціації ним стимулів чи ситуацій. Ця реакція може бути різною за мірою складності, однак спосіб вимірювання завжди стосується однієї ж і тієї ситуації чи об'єкту або ж сприйняття чи поєднання обох цих чинників. Реакцію слід розглядати як цілісне утворення, оскільки людина реагує не просто на емоційному, когнітивному чи поведінковому рівні, але й на ціннісно-смысловому, особистісному.

Віддаючи належне образу як надзвичайно важливому джерелу психічної детермінації, ми водночас робимо акцент на ще одній важливій категорії, яка не тільки вдало доповнює його, а ще й є більш ємкісною. Ми маємо на увазі модель як одну з важливих форм і засобів пізнання дійсності. Адже пізнаючи структуру образу, моделюючи його динамічно-структурні характеристики, можна не тільки здійснювати їх вимір, а й управляти процесом психічної детермінації.

Відомо, що процес сприйняття можливий тільки в контексті засвоєння семантики, а тому формування ціннісно-смыслові сфери завжди розгортається у суб'єктивно існуючому семантичному просторі та крізь призму його основних

категоріальних структур і особистісно релевантних конструктів. Тому, на думку багатьох науковців (О. Ф. Бондаренко, В. Ф. Петренко) важлива роль у цьому процесі повинна належати семантичним методам аналізу, які зорієнтовані на моделювання реальної мовленнєвої діяльності досліджуваного суб'єкта і на дослідження значень, так би мовити, «в режимі вживання». Іншими словами, це означає, що такого роду методи відображають і фіксують безпосередньо-семантичні значення.

Попри сказане, залишається очевидним фактом те, що категорія значення є достатньою для пояснення та розуміння багатьох психологічних явищ. І це попри очевидну суперечність, спричинену тим, що незважаючи на правильність суб'єктивних значень (на рівні розуміння, інтерпретації чи знання алгоритму дій), реальні форми ставлень, налаштувань, способів і форм поведінки суб'єкта можуть суттєво відрізнятися від його когнітивних структур. Насправді така розбіжність і суперечливість пояснюється не тільки динамічністю і непередбачуваністю ситуацій, в яких перебуває суб'єкт, а й самою їх значимістю для нього (категорія смислу).

У зв'язку з цим, цілком доречним в процесі психологічних досліджень особистості дотримання принципу, згідно з яким її поведінку не слід пояснювати лише на основі наявного у неї образу «Я». Це пов'язано з тим, що сама ситуація діяльності вносить відчутні корективи у схему

дій та форм поведінки індивіда. Риси особистості зафіксовані у термінах мови, текстах книг, дають якесь уявлення про особистість. Але, чи можна виходячи з таких рис, побудувати набір особистості, прогнозувати її дії і вчинки? Будь-яка відповідь на подібне запитання буде позбавлена сенсу, позаяк система координат вивчення багатоманітних проявів особистості не окреслена, – зазначає Асмолов А. Г.

Метою дослідження є аналіз концептуальних підходів до формування ціннісно-сислової сфери майбутнього фахівця та виокремлення місця і ролі контрастного середовища у цілісній структурі його смислогенезу.

Результати теоретичного аналізу проблеми. У свій час Фредерік Перлз висловив судження, яке без сумніву має методологічне значення для розвитку сучасної психологічної науки: психічне здоров'я і особистісне зростання слід розглядати як перехід від опори на інших і регулювання середовищем – до опори на себе й саморегуляцію. Тому, в основі функціонально-дієвої моделі розвитку особистості та її поведінки має бути покладено ідею «створення умов для ефективного саморозвитку особистості шляхом формування у неї механізмів самонавчання та самовиховання (насамперед, через навчання). У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває процес розвитку у неї навичок рефлексії, що забезпечують постійний логічний аналіз своїх вчинків і дій для вибору найбільш оптимальних рішень, спрямованих у майбутнє» [1, с. 35–36]. При цьому принагідно зазначимо, що саме механізм рефлексії ще часто називають механізмом саморегулювання.

В контексті проблеми професійного становлення ці теоретичні концепти можуть реалізовуватись за умови відповідного смислового наповнення різноманітних освітніх ситуацій і завдяки суб'єктній включеності у «живу» діяльність, яка передбачає актуалізацію в людини співприсутності, спів-дії, спів-чуття, спів-переживання, спів-участі [3; 4; 5]. Особливу роль, при цьому, повинна належати діалогу, – вважає Карпенко З. С.: «Універсальним психологічним механізмом аксіогенезу особистості виступає діалог – як реалізація вродженої, апріорної інтенції «Ти», що

допускає інобуття Іншого як рівноцінного мені суб'єкта, завдяки чому відбувається інтеріоризація чужих особистісних смислів і формування знаково-символічної структури свідомості. Рефлексія з боку потенційних «Ти» як можливих взірців на шляху до духовної зрілості здійснюється за допомогою антиципації і забезпечує ціннісне життєздійснення особистості» [3, с. 13].

Такої ж позиції дотримується і Радчук Г. К. «У діалозі, – на її думку – народжуються смисли, утверджуються позиції, вибудовуються у певну ієрархію цінності, актуалізуються суб'єктні потенціали, створюються умови для унікальної взаємодії, обміну думками, почуттями і цінностями. При цьому рефлексія є основою внутрішньої мотивації особистості, яка поглиблює процеси осмислення» [5, с. 105].

В контексті сказаного дослідниця пропонує концептуально новий підхід, який ґрунтується на основних принципах гуманістичного підходу, згідно з яким пріоритетними цілями сучасної вищої освіти повинні стати «загальнокультурні орієнтири». Саме вони покликані «замінити власне когнітивний підхід на смислотворчий, де і викладач, і студент є активними суб'єктами освітнього діалогу...» [5]. Останньому дослідниця відводить роль «зовнішньої спонуки внутрішнього ініціювання особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, становлення його ціннісно-сислової сфери» [5].

Ще один із шляхів вирішення цієї проблеми пропонується педагогом А. А. Вербицьким в розробленому ним контекстному підході до навчання у ЗВО. Контекстним науковець називає навчання, в якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань накладається на канву цієї діяльності. Найбільш адекватними для цього є активні форми і методи навчання: аналіз конкретних ситуацій, розв'язування професійних задач, проблемні методи, ділові ігри, науково-дослідницька робота, професійна практика тощо. В усіх цих формах і методах так чи інакше мають бути представлені реальні особливості майбутньої професії, що значною мірою знімає труднощі моти-

ваційного забезпечення учіння. Учбова діяльність набуває для студента особистісного смислу, оскільки в ній проглядаються контури майбутньої професії, створюються реальні можливості для переходу від пізнавальної мотивації до професійної. Таким чином, поняття «професійний контекст» є смислоутворювальною категорією, що забезпечує особистісне включення студента в процес пізнання і професійного становлення. Основне мотиваційне навантаження при цьому виконує професійний мотив – прагнення підготуватися до майбутньої самостійної діяльності.

Відомо, що внутрішній світ людини, тобто її особистісне «Я» дається їй у переживаннях. Однак останні, згідно теорії відображення, не можуть бути онтологічною передумовою, тому що ні переживання, ні навіть сама людина (її свідомість) не творить світ, а лише відображає його. В якості онтологічної передумови переживання О. Ф. Бондаренко виділяє сукупність обставин, які ведуть до події, тобто до зміни «статусу кво» деякої реальності. Якщо ця реальність речова, то це ситуація, якщо ж ідеальна (знаково-образної генези), то це – ідеогенез. Якщо ситуація є речова подія з середини обставин, то переживання є психічною подією з середини суб'єкта діяльності, і тому вона пов'язана з спробами оволодіти ситуацією, трансформувати її або ж самого себе у ній. Звідси впливає перший принцип або перша умова організації психотерапевтичного особистісно-розвиваючого навчання. Це – подійність, подійне навчання.

Словник української мови дає таке тлумачення події: «Те, що відбувалося або відбулося, сталося; явище, факт суспільного або особистого життя. Сукупність пов'язаних між собою в якомусь відношенні явищ, фактів суспільного життя (звичайно важливих, значних), які становлять ніби щось єдине ціле. Те, що порушує усталений, звичний хід життя; що-небудь важливе, видатне [6].»

Беручи до уваги те, що Бондаренко О. Ф. у своєму висловлюванні мав на увазі лише так звані психотерапевтичні форми навчання, ми, водночас, спробуємо дещо ширше розкрити його зміст. Зрозуміло, що поняття розвиваюче навчання характеризується особливими дієвими фор-

мами організації пізнавальної діяльності суб'єкта. Саме вони забезпечують становлення суб'єктності індивіда, сприяючи при цьому інтенсивному смислогенезу.

Сподіваюсь, нікого не треба переконувати у тому, що не кожна подія виступає каталізатором породження нових смислів. Якщо це судження вірне, то, очевидно, причину слід шукати не в самій події, а в її характеристиках. На наше глибоке переконання саме такими є контрастні характеристики події. Тобто в основі цього феномену лежить не стільки сама подія, скільки фактор її новизни, який виникає як поява чогось незвичного, нетипового, неординарного на фоні відомого, очевидного, традиційного, буденного. Психологічно таке явище найбільш вдало може бути репрезентовано категорією «контрасту», яка, як відомо, є однією з базових в структурній психології. Саме контраст не просто поєднує у собі два амбівалентних, полярних і дуже часто суперечливих полюси, а й зближує їх між собою, і навіть, ілюструє стан, специфіку об'єкта чи суб'єкта при переході з одного середовища в інше, від одних умов та способів життєдіяльності до інших. При цьому сам процес переходу пронизаний дією одного з найбільш відомих діалектичних законів, а саме «перервності поступовості».

Тобто зміни, які відбуваються у мотиваційній (смысловій) сфері далеко не завжди виникають як результат багатовпливових впливів на суб'єкт, не шляхом накопичення знань чи засвоєння певних стратегій поведінки (тобто того, що згідно з одним із важливих законів діалектики називається «перехід кількості у якість»), а в результаті якогось випадку чи події, що відбулася. Виникає своєрідний смысловий прорив, стрибок, інсайт, прояснення, внаслідок якого відбувається усвідомлення значущості тих чи інших об'єктів дійсності, здійснюється переструктурування різноманітних суб'єктних цінностей та інших психологічних утворень особистості.

У традиційно-педагогічному плані цей принцип успішно реалізований багатьма досвідченими педагогами і ще відомий як «гострі моменти», «ефект вибуху, потрясіння» (Макаренко А. С.). Іншими словами, його слід інтерпретувати, як емоційне насичення занять з допомогою

різних засобів: від групового тиску – до забезпечення зворотного зв'язку найрізноманітнішими способами.

Методологічно (і це дуже важливо) смислогенетичним слід вважати середовище (подію), яка розгортається у формі прояву характеристик контрастної взаємодії. Смислогенез в контексті типологічних характеристик самої ситуації, а також індивідуально-особистісних характеристик самого суб'єкта, може мати різну представленість. Адже саме явище (подія), розгортається на стику взаємосуперечливих (а інколи взаємоне прийнятних) середовищ, обставин, умов. Останні можуть як підсилювати певні психічні функції, так і суттєво послаблювати їх. Попри те, що такі ситуації далеко не завжди ведуть до позитивних особистісних змін та бажаних наслідків, однак, в них закладено великий потенціал формування суб'єктності та життєвих смислів індивіда. Досягнути методичної цінності таких ситуацій можна лише за умов, коли контрастне середовище події, яка покликана здійснювати формувальний вплив на суб'єкта, найбільш повно відповідає соціальним очікуванням та його індивідуальним домаганням. Саме таке контрастне середовище, на нашу думку, є найбільш релевантним фактором смислогенезу.

Спробуємо пояснити це на деяких прикладах. Відомо, що гартування багатьох фізичних тіл (металу, скла та інш.) відбувається за принципом «із вогню та в полум'я». Аналогічними або ж близькими за своєю суттю є способи гартування організму, які здійснюються за тим самим принципом контрастного середовища (контрастний душ, обтирання снігом, зимове купання у відкритих водоймах). Оскільки особистість є багаторівневим утворенням, яке цілісно поєднує в собі біологічне, соціально-індивідне та власне особистісне, то цілком логічним виглядає припущення, що цей же принцип забезпечує такий самий ефект і на особистісному рівні. При цьому важливо наголосити, що ймовірність чи прогнозованість щодо очікуваних результатів тут є набагато нижчою ніж на фізичному рівні. Наприклад, сміливість як особистісна риса розвивається і формується краще тоді, коли людині, яка перебуває в критично загрозливій ситуації («за крок

до смерті») вдається перебороти страх; добро утверджується у боротьбі зі злом, любов до Батьківщини може підсилюватись ненавистю до її ворогів тощо.

На жаль, такі ситуації часто нагадують балансування на лезі бритви, а тому їх розв'язання відбувається згідно з принципом «пан або пропав». Очевидним також є те, що готовність до виконання і засвоєння будь-якої діяльності перевіряється і формується в її реальних умовах, які дуже часто є екстремальними для індивіда (а вони власне і є контрастними). Наприклад, навчитись швидко плавати можна лише тоді, коли попадеш на глибоку воду; оволодіти мистецтвом східних єдиноборств можна лише тоді, коли тренування здійснюються у «контакті». Це ж саме стосується і будь якої професійної підготовки чи діяльності (навчальний матеріал найкраще засвоюється тоді, коли учень (студент) виступає в ролі вчителя (викладача) (Вербицький А. А.).

Очевидно, що усі такі ситуації є для людини стресогенними і далеко не у кожного суб'єкта буде достатньо особистісного ресурсу, щоб успішно пройти такі випробовування. Попри сказане, незаперечним аргументом тут виступає значущість здобутого в таких умовах досвіду, який не лише збагачує таку особистість, переструктуровуючи її емоційно-чуттєві, когнітивні, поведінкові і смислові утворення, а й відкриває нові горизонти для подальшого особистісного зростання. При цьому, особливою цінністю таких ситуацій є не стільки зрушення в особистісних сферах про які ми вже говорили, а й те, що вони формують суб'єктність і сприяють ефективному смислогенезу індивіда. Причому значимість ситуацій і цілей, які ставить перед собою суб'єкт, визначаються завдяки хронотопу «тут і тепер». Будь-яка віддалена перспектива, в цілому, значно знижує релевантність цілей. Таким чином, смислогенез опосередкований не лише об'єктивною значимістю наявних цілей, а й самою ситуацією, яка забезпечує реальні умови для їх досягнення.

Відомо, що умовами смислогенезу є персоналізація, тобто процес виникнення та зростання суб'єктності «Я» у соціального індивіда, ріст особистісної самосвідомості і відповідних їм засобів

самовираження. Якщо брати тільки психологічну сутність поняття суб'єктності, то на думку О. Ф. Бондаренка, воно пов'язане з такими проблемами особистості як: інтернальність, довільність щодо своїх власних переживань, незалежність (неконформність, незнарядійність) у соціальних та міжособистісних ставленнях і як здатність до самовизначення. Зрозуміло, що надання психотерапевтичної допомоги з цих питань в процесі психологічного консультування клієнтів є здебільшого основним завданням психолога. Разом з цим, аналогічну функцію в процесі професійного становлення в умовах ЗВО можуть виконувати (і виконують) викладачі закладу освіти. Адже завдання розвитку суб'єктності було, є і буде головним у процесі особистісно-розвиваючого комунікативного навчання.

У нашому розумінні поняття суб'єктності основний акцент його змістовних характеристик переноситься на відповідальність. Тобто, суб'єкт діяльності – це не просто людина, яка хоче і знає як саме реалізувати потенціал власного «Я», утвердитись у чомусь, реалізувати поставлені перед собою цілі, а це людина, яка відповідальна за своє місце і роль у суспільстві, за свою долю і власні надбання. Саме таке розуміння робить його змістовно близьким до таких понять як аутентичність і самодос-

татність. Суб'єктність – це міра або якість особистості, яка відображає та означає її здатність до перетворення самого принципу свого особистісного буття у конкретну умову подальшої життєдіяльності.

Висновки. Таким чином, відзначаючи особливу зацікавленість, яку проявляють не лише науковці, а й практики, до проблем смислу життя взагалі і особистісного зокрема, ми, попри очевидні зрушення у цій царині, змушені констатувати наявність багатьох труднощів, які пов'язані з деякими методологічними, а також емпірично-дослідницькими проблемами.

Особистісно-розвивальне (подійне) (Бондаренко О. Ф.), діалогічне (Карпенко З. С., Радчук Г. К.) навчання повинно стати основою внутрішнього ініціювання особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, формування його ціннісно-сислової сфери. При цьому основний механізм смислових зрушень в структурі особистості закладений в контрастному середовищі тих подій, які виникають в житті індивіда. Саме вони є найбільш релевантним чинником смислогенезу.

Суттєвий поступ у розробленні цієї проблематики, може бути досягнутий завдяки розумінню індивідуально-особистісної значущості різноманітних подій та їх контрастній репрезентації на дидактично-методичному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белей М.Д. Методологічні основи феноменологічної психології в діяльності практичного психолога. *Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (25–26 грудня 2020 р.)* Львів. 2020. С. 33–36.
2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: навч. посіб. Харків : Фоліо. 1996. 237 с.
3. Карпенко З.С. Аксіологічна психологія особистості. Івано-Франківськ: Лілея-НВ. 2009. 512 с.
4. Карпенко З.С. Аксіопсихологічні ресурси професійно-особистісної самореалізації. Особистісно-акмеологічні фактори впливу на самореалізацію індивідуальності у полікультурному світі: за наук. редакцією І.М. Зварича. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 83–91.
5. Радчук Г. Діалог як механізм аксіогенезу особистості в процесі вищої професійної освіти. *Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал*. 2017. Том 8, № 1. С. 103–109.
6. Словник української мови в 11 томах. URL: <https://slovnuk.ua/index.php>

REFERENCES:

1. Belei, M.D. (2020). Metodolohichni osnovy fenomenolohichnoi psykhologhii v diialnosti praktychnoho psykholoha [Methodological foundations of phenomenological psychology in the activities of a practical psychologist]. *Zbirnyk tez naukovykh robit uchasnykiv mizhnarodnoi*

naukovo-praktychnoi konferentsii «Psykhohiia ta pedahohika: metodyka ta problemy praktychnoho zastosuvannia» (25-26 hrudnia 2020 r.) S. 33–36 [in Ukrainian].

2. Bondarenko, O.F. (1996). *Psychologichna dopomoga osobystosti [Psychological assistance of the individual]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

3. Karpenko, Z.S. (2009). *Aksiologichna psykhologiya osobystosti [Axiological psychology of personality]*. Ivano-Frankivsk: Lileya-NV [in Ukrainian].

4. Karpenko, Z.S. (2016). Aksiologichni resursy profesijno-osobystisnoyi samoregulaciyi. Osobystisno-aksiologichni factory vplyvu na samoregulaciju indyvidualnosti u politkulturnomu sviti [Axiopsychological resources of professional and personal self-realization. Personal and acmeological factors of influence on the self-realization of individuality in a multicultural world]. I.M. Zvarych (Ed.) S. 83–91. Chernivtsi: Chernivtsi National University [in Ukrainian].

5. Radchuk, H. (2017). Dialog yak mekhanizm aksiogenezu osobystosti v procesi vyhchoyi profesijnoyi osvity [Dialogue as a mechanism of personality axiogenesis in the process of higher professional education]. *Naukovyi teoretyko-metodologichni i prykladnyi psykhologichni jurnal – Scientific theoretical, methodological and applied psychological journal, Vols 8. No. 1, S. 103–109 [in Ukrainian].*

6. Slovnyk ukraïnskoyi movy v 11 tomah [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. Retrieved from: <https://slovnyk.ua/index.php> [in Ukrainian].